

Јелена Чановић*

Прегледни научни чланак
УДК: 347.955

КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРАВНИХ ЛЕКОВА, ПОСЕБНО У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ И КРОЗ ПОЛОЖАЈ УМЕШАЧА¹

Рад примљен: 31. 10. 2019.

Рад исправљен: 21. 11. 2019.

Рад прихваћен за објављивање: 21. 11. 2019.

У домаћем парничном процесном праву, правна природа правних лекова, разлози правне сигурности и потреба да се правна заштита пружи у разумном року, условили су рационализацију система правних лекова путем вишеструких ограничења. У раду су истакнута та ограничења, која се тичу њиховог броја, одлука које се могу побијати, рокова у којима се могу изјавити, круга лица овлашћених на њихово подношење, обима побијања, разлога за изјављивање и др. Анализиране су карактеристике правних лекова, као и претпоставке за њихово изјављивање, које представљају основу за формулисање различитих критеријума према којима су извршене бројне класификације правних лекова, које имају практични и доктринарни значај. И док опште карактеристике правних лекова произлазе из њихове правне природе, Законом о парничном поступку су нормиране посебне карактеристике сваког предвиђеног правног лека. Анализа карактеристика правних лекова продубљује се праћењем процесноправног положаја умешача у фазама поступка иницираним подношењем редовних и ванредних правних лекова. У том контексту препозната су одређена спорна питања на која теорија и пракса нису дале одговор, односно поводом којих није заузет јединствен став.

Кључне речи: правни лекови, правна природа, карактеристике, класификација, процесне претпоставке, правни положај умешача.

* Асистент Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, jcanovic@jura.kg.ac.rs

¹ Рад је написан у оквиру пројекта Правног факултета Универзитета у Крагујевцу Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније.

I УВОДНА РАЗМАТРАЊА О ПРАВНОЈ ПРИРОДИ ПРАВА НА ПРАВНИ ЛЕК

Право на правни лек, као фундаментално људско процесно право², признато је и гарантовано националним и међународним правним актима. Апстрактно издигнуто на ниво уставног принципа, право на правни лек признато је правним субјектима о чијим правима, обавезама или на закону заснованим интересима је одлучивано у поступку пред судовима, државним органима и имаоцима јавних овлашћења.³ Садржина овог супстанцијалног права одређена је процесним законима кроз правила о правним лековима. Конкретно уређено, право на делотворан правни лек у наднационалном регионалном правном оквиру признато је Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода⁴.

У грађанском процесном праву, право на правни лек изражава се кроз организациони принцип вишестепености⁵, чиме се омогућује приступ жалбеној судској инстанци. У том контексту право на правни лек се операционализује путем права на ефикасно, тј. доступно и делотворно правно средство намењено контроли судске одлуке и то примарно првостепене одлуке.⁶

² Г. Станковић, *Грађанско процесно право, Прва свеска, Парнично процесно право*, Београд, 2013, 502.

³ „Свако има право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се одлучује о његовом праву, обавези или на закону заснованом интересу“. Чл. 36, ст. 2 Устава Републике Србије („Службени гласник РС“ бр. 98/2006).

⁴ У чл. 13 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (која је потписана 1950. године у Риму, а ступила на снагу 1953. године након ратификације држава чланица Савета Европе, вид. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и додатних протокола бр. 11, 4, 6, 7, 12 и 13, („Службени лист СЦГ - Међународни уговори“, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/05 – испр. И „Службени гласник РС – Међународни уговори“ бр. 12/2010, у даљем тексту: Европска конвенција) који носи назив „право на делотворни правни лек“ предвиђено је да: „Свако коме су повређена права и слободе предвиђени у овој Конвенцији има право на делотворан правни лек пред домаћим властима, без обзира на то да ли су повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.“. Међутим, акцесорност овог права условљава лица да се на његову повреду позивају само у вези са повредом одређеног супстанцијалног права из Европске конвенције. Поред тога, аутономни карактер права на правни лек налаже државама потписницама, поред обавезе да у унутрашњем правном поретку обезбеде сваком лицу делотворно правно средство против повреда норми садржаних у Европској конвенцији, и обавезу да суд и када не нађе повреду супстанцијалног права из конвенције провери да ли национално право садржи одредбе о делотворном правном средству у конкретном случају. Вид. А. Јакшић, *Европска конвенција о људским правима, коментар*, Београд, 2006, 331-332.

⁵ Вид. Б. Познић, В. Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право*, Београд, 2015, 166.

⁶ *Ibid.*

Право на приступ суду, као дериват права на правично суђење, гарантовано чланом 6 Европске конвенције, везује се првенствено за ниже судске инстанце⁷. Значење члана 6 Европске конвенције и пракса настала његовом применом путем екстензивног тумачења, указује на обавезу да се поштовање права на правично суђење оцењује у односу на читав поступак. Како је поступак по правним лековима одлучујући за отклањање незаконитости и неправилности које су починили нижи судови, тако је за оцену поштовања права на правично суђење меродаван и тај део поступка.⁸ Оваква констатација не имплицира нужно да право на приступ вишим судовима буде изједначено са правом на приступ првостепеном суду. Приступ вишим судским инстанцама у различитим правним системима ограничен је на различите начине, при чему су мере ограничења повезане са улогом виших судских инстанци у националном правном поретку. Према томе, питање ограничења у погледу вишестепености суђења није строго питање права на приступ суду, већ се акценат ставља на мере ограничења приступа апелационој и врховној судској инстанци у контексту права на правосуђе.⁹

Да би се постигле допуштене мере ограничења које не би осујетиле право на правосуђе, односно право на правну заштиту које по својој уставно-правној природи представља јавноправно овлашћење¹⁰, потребно је да та ограничења задовоље неколико кумулативно Уставом постављених критеријума за ограничење људских права.¹¹ Прво, ограничење мора бити легитимно, што имплицира да законодавац мора да води рачуна о суштини права које се ограничава и о значају сврхе ограничења.¹² Друго, ограничење мора бити пропорционално, односно законодавац мора да води рачуна о односу врсте ограничења са сврхом ограничења и да ли сврха ограничења може да се постигне мањим обимом ограничења права.¹³ Треће, ограничење мора бити неопходно, што значи прописано у сврхе ради којих га Устав допушта, „у

⁷ Б. Познић, В. Ракић-Водинелић, *op.cit.*, 504.

⁸ А. Јакшић, *Европска конвенција о људским правима*, *op.cit.*, 192.

⁹ Уп. Б. Познић, В. Ракић-Водинелић, *op.cit.*, 504.

¹⁰ *Ibid.*, 73; А. Јакшић, *Грађанско процесно право*, Београд, 2012, 57.

¹¹ Уп. *Ibid.*, 505. У чл. 20. Устава прописано је: „Људска и мањинска права зајемчена Уставом могу законом бити ограничена ако ограничење допушта Устав, у сврхе ради којих га Устав допушта, у обиму неопходном да се уставна сврха ограничења задовољи у демократском друштву и без задирања у суштину зајемченог права.“ (ст. 1). „Достигнути ниво људских и мањинских права не може се смањивати.“ (ст. 2). „При ограничавању људских и мањинских права, сви државни органи, а нарочито судови, дужни су да воде рачуна о суштини права које се ограничава, важности сврхе ограничења, природи и обиму ограничења, односу ограничења са сврхом ограничења и о томе да ли постоји начин да се сврха ограничења постигне мањим ограничењем права.“ (ст. 3).

¹² Б. Познић, В. Ракић-Водинелић, *op.cit.*, 505.

¹³ *Ibid.*

обиму неопходном да се уставна сврха задовољи у демократском друштву и без задирања у суштину зајемченог права¹⁴. У том смислу, ограничења у погледу законског уређења права на правни лек и ограниченог приступа жалбеним инстанцама не смеју бити негација права на правну заштиту. Као аргумент наведеном може се истаћи да се правнозаштитна потреба правних субјеката не исцрпљује искључиво правом на тужбу и правом на судску одлуку, већ се њен домаћај у одређеним, законом предвиђеним случајевим проширује и на право на правни лек. Овако схваћено право на правну заштиту, које према начелу једнакости у грађанским судским поступцима припада у подједнакој мери обема странкама, али и осталим субјектима поступка, одговара савременом концепту екстензивног тумачења права на правично суђење које и само произлази из општих принципа владавине права и правне сигурности, иманентних демократском друштву.

II ПРАВНОЗАШТИТНА ФУНКЦИЈА И ПОЈАМ ПРАВНОГ ЛЕКА

У складу са претходно анализираним јавноправним концептом о праву странке на правну заштиту, задатак је парничног суда да у парничном поступку иницираном подношењем тужбе (услед правнозаштитне потребе тужиоца), решава о постављеном тужбеном захтеву примењујући правилно одговарајуће процесноправне и материјалноправне норме. Успешно обављен задатак парничног суда огледа се у доношењу законите, а тиме и правилне одлуке - оне која о допуштености тужбе и основаности тужбеног захтева садржи одлуку донету адекватном применом процесног и материјалног права на правилно утврђено чињенично стање, у парничном поступку спроведеном у складу са законом. Међутим, услед грешака самог поступајућег судије, односно већа, парничних странака, као и других парничних субјеката током развоја поступка у погледу предлагања, одређивања, предузимања и оцене парничних радњи, могу бити донете незаконите, објективно неправилне и непотпуне одлуке.¹⁵ Оне су резултат пропуста да се у процесу суђења потпуно и правилно утврди чињенично стање, изврши правилан одабир процесних и материјалноправних норми и протумаче апстрактна обележја тих норми како би се у процесу спровођења поступка и суђења правилно примениле. Такве грешке указују на правнозаштитну функцију правних лекова у парничном поступку.¹⁶

Правни лекови представљају правна средства којима странке остварују право на правни лек.¹⁷ Њима се могу постићи различити циљеви који су нераскидиво повезани на начин да проистичу један из другог. Функција, односно циљеви правних лекова у парничном поступку генеришу њихову

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Уп. М. Дика, *Грађанско парнично право*, X. књига, *Правни лијекови*, 1.

¹⁶ Уп. М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 1-2.

¹⁷ Г. Станковић, *op.cit.*, 502.

правну природу. Правни лек је парнична радња подносиоца која садржи захтев упућен суду који је донео одређену одлуку или непосредно вишем суду да преиспита ту одлуку и новом одлуком отклони њене евентуалне недостатке.¹⁸

Правни лекови омогућавају контролу законитости и правилности суђења у субјективном и објективном интересу. У субјективном смислу, правни лек је средство за заштиту права и интереса парничних субјеката (странака и умешача) које има доминантну улогу у функцији контроле која се остварује у инстанцијском поступку јер омогућава одбрану од незаконитих и по странку неповољних одлука услед којих она сматра да трпи штету¹⁹. Тиме се перфектуира пружање правне заштите и остварује материјалноправни поредак. У објективном смислу, правним лековима се штити шири процесноправни и друштвено-политички општи интерес. Уз помоћ њих је потребно омогућити да се оствари законитост, једнакост, правна сигурност и успостави владавина права. Сама могућност контроле правилности и законитости суђења поспешује ефикаснији и квалитетнији рад судова приликом одлучивања у појединачним случајевима, што даље утиче на појединачну одговорност и ангажовање судија чије су одлуке подложне преиспитивању од стране више судске инстанце²⁰. Улога највише судске инстанце огледа се у тумачењу права и уједначавању судске праксе нижестепених судова, па консеквентно и у једнакој примени права и равноправности процесноправних субјеката, а тиме и у општој ефикасности у решавању спорова и коначно, афирмацији правосуђа.

Немају сви пропусти исти значај за законитост поступка и саме мериторне одлуке, па су зато за њихово отклањање предвиђена различита правна средства. Поједине грешке могу бити отклоњене у току развоја поступка редовним правним лековима и другим правним средствима²¹. Право на правну заштиту генерише потребу да се у једном тренутку постигне извесност о питању постојања правног односа и субјективног права и његове реализације, поводом кога је дошло до парнице.²² Ова потреба, која произлази из самог општег принципа правне сигурности, лежи у основи установа правноснажности и извршности, па упркос пропустима, одлука суда може бити оснажена њиховим дејствима. Као регулатор спорног материјалноправног односа парничара, одлука суда ће извесно створити ново или потврдити постојеће стање права и обавеза у оквиру тог односа. Међутим, одређени пропусти су такви да вређају субјективни интерес парничара и општи интерес у мери која допушта испитивање законитости и правилност одлуке под одређеним условима и након правноснажности одлуке ванредним правним лековима и другим предвиђеним

¹⁸ Уп. М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 4.

¹⁹ *Ibid.*, 2.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Нпр. предлогом за враћање у пређашње стање.

²² Уп. Б. Познић, В. Ракић-Водинелић, *op.cit.*, 499.

правним средствима²³. Коначно, и сам принцип правне сигурности био би негиран уколико би, као последица неприлагођеног правног поретка, незаконито суђење довело парничне субјекте у неповољнији материјални и процесни положај након правноснажно окончаног поступка.²⁴

У српском парничном процесном праву правна природа правних лекова одређује се у складу са истакнутим субјективним и објективним циљевима. Разлози правне сигурности и економичности поступка условили су рационализацију система правних лекова путем вишеструких ограничења која се тичу њиховог броја, одлука које се могу побијати, рокова у којима се могу изјавити, круга лица овлашћених на њихово подношење, садржине, односно обима побијања, као и разлога за изјављивање и др. Правни лекови класификују се према различитим критеријумима у врсте, законом се условљава њихова допуштеност и основаност преко процесних и мериторних претпоставки и предвиђају друге карактеристике којима се коначно одређује домашај њиховог деловања.

III КАРАКТЕРИСТИКЕ И КЛАСИФИКАЦИЈА ПРАВНИХ ЛЕКОВА

Опште, заједничке карактеристике правних лекова диктиране су њиховом правном природом. Правни лек је диспозитивна парнична радња коју може поднети странка и/или умешач и иницијална радња којом се под одређеним условима покреће поступак по правном леку. Он се подноси против одлуке за коју странка или умешач тврди да је незаконита, са циљем да се отклоне у њој и поводом ње учињене неправилности и исправе недостаци. То значи да је правни лек вољна, изричита, офанзивна и посредна парнична радња која садржи захтев да инстанциони суд укине или преиначи побијану мериторну одлуку и промени њом предвиђену или створену правну ситуацију. Он редовно садржи стварни или процесни предлог поводом другостепене одлуке о тужбеном захтеву. Правни лек представља до одређеног тренутка опозиву парничну радњу и редовно се подноси суду који је донео првостепену одлуку²⁵. Могућности изјављивања појединог правног лека, одрицања од права на правни лек и опозивања већ изјављеног правног лека, везане су за различите преклузивне, објективне и субјективне рокове.

²³ Нпр. тужбом за поништај судског поравнања.

²⁴ Б. Познић, В. Ракић-Водинелић, *op.cit.*, 504.

²⁵ То важи за жалбу (чл. 377 ЗПП-а), ревизију (чл. 409 ЗПП-а), предлог за понављање поступка (чл. 429 ЗПП-а. Изузетак представља захтев за преиспитивање правноснажне пресуде донете у другом степену.

Правни лекови се могу класификовати²⁶ према различитим критеријумима, у чијој основи се налази нормативна квалификација, односно позитивна законска решења којима су одређене посебне карактеристике појединих правних лекова, као и претпоставке за њихову допуштеност и основаност. Те карактеристике диктирају квалитет примене правног лека, који мора бити подобан да омогући судовима да испитају и отклоне евентуалне неправилности.

Највећи процесноправни значај има подела на редовне и ванредне правне лекове. Редовним правним лековима се побијају неправноснажне судске одлуке и то су према Закону о парничном поступку²⁷: жалба против пресуде, жалба против решења и приговор против платног налога (предвиђен у посебном парничном поступку издавања платног налога). Ванредним правним лековима се побијају правноснажне судске одлуке и они су према Закону о парничном поступку: ревизија против пресуде (као и посебна ревизија), ревизија против решења, предлог за понављање поступка и захтев за преиспитивање правноснажне пресуде. Специфична правна природа предлога за враћање у пређашње стање опредељује законску и теоријску обраду овог посебног правног средства ван оквира правних лекова²⁸ и постојећих

²⁶ Аутор у раду сажето анализира класификације правних лекова истакнуте у значајнијој домаћој и хрватској уџбеничкој и монографској литератури. Уп. Б. Познић, В. Ракић-Водинелић, *op.cit.*, 470; Г. Станковић, *op.cit.*, 504; М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 7-18; С. Трива, М. Дика, *Грађанско парнично процесно право*, Загреб, 2004, 660-662.

²⁷ Закон о парничном поступку („Сл. Гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014); у даљем тексту: Закон, у даљим фуснотама: ЗПП.

²⁸ Анализирајући сложену правну природу института враћања у пређашње стање, аутори износе различите аргументе *pro et contra* квалификовања предлога за враћање у пређашње стање као правног лека. Чини се да мањи број аутора сматра да је реч о специфичном правном леку коме је циљ отклањање различитих последица страначког пропуштања, па тако и незаконитих и неправилних судских одлука које такође могу бити последица пропуштања парничних радњи. Према томе, предлог за враћање у пређашње стање може бити редовни, али и ванредни правни лек, обзиром да се под одређеним условима може изјавити пре и након правноснажности судске одлуке. Тако, Г. Станковић, *op.cit.*, 504; Г. Станковић, С. Лазић, *Предлог за враћање у пређашње стање*, Правна ријеч, Бања Лука, 24/2010, 383; С. Зуглиа, *Грађански парнични поступак ФНРЈ*, Школска књига, Загреб, 1957, 512, наведено према С. Трива, М. Дика, *op.cit.*, 660. Супротно оваквом ставу, већи број аутора сматра да предлог за враћање у пређашње стање не треба квалификовати као правни лек, већ као специфично правно средство које непосредно има за циљ да омогући странци накнадно предузимање пропуштене парничне радње, а тек посредно је усмерено на укидање судске одлуке која је последица пропуштања странке. Тако, Б. Познић, *Коментар закона о парничном поступку*, Београд, 2009, 871; М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 8; С. Трива, М. Дика, *op.cit.*, 660. О предлогу за враћање у пређашње стање као правном средством независно од института правних лекова изјашњавају се и Б. Познић, В. Ракић-Водинелић, *op.cit.*, 276; А. Јакшић, *Грађанско процесно право*, *op.cit.*, 260.

класификација. Поред ове, у теорији процесног права су извршене и друге бројне класификације правних лекова.

Према критеријуму обавезности достављања правног лека противној странци на одговор (начела контрадикторности), правни лекови се деле на једностране и двостране. Двострани правни лекови су они који се обавезно достављају противној странци на одговор. Једнострани правни лекови су они код којих суд одлучује на основу списка предмета и поднеска којим је изјављен правни лек, као и прилога првостепеног суда и странке која је изјавила правни лек, без обавештавања противне странке. Од ове, потребно је разликовати поделу на једностраначке и двостраначке правне лекове²⁹, извршену према критеријуму овлашћења за њихово подношење. У нашем праву, по правилу сви правни лекови су двостраначки, уз изузетак захтева за преиспитивање правноснажне другостепене пресуде, који може бити двостраначки инициран али је за његово подношење овлашћен искључиво Републички јавни тужилац.

Према критеријуму утицаја правног лека на наступање односно спречавање правноснажности и/или извршности одлуке, правни лекови се деле на суспензивне и несуспензивне. Суспензивни правни лекови, уколико су допуштени, спречавају наступање дејстава, правноснажности и/или извршности одлуке против које су поднесени. Такви су, по правилу, редовни правни лекови уз одређене изузетке.³⁰ Несуспензивни правни лекови су они чије подношење не спречава наступање правноснажности и/или извршности одлуке која се побија. Такви су, по правилу, ванредни правни лекови.

Према критеријуму компетенције суда који одлучује о правном леку, правни лекови се деле на деволутивне и реконструктивне. Деволутивни правни лекови су они о чијој основаности одлучује суд вишег степена од оног који је донео побијану одлуку.³¹ При томе, о допуштености правног лека у овом случају могу одлучивати и првостепени и другостепени суд. Реконструктивни правни лекови су они о чијој допуштености и основаности одлучује суд који је донео првостепену одлуку.

Према критеријуму могућности да се правни лек намењен побијању одређене одлуке, одмах и непосредно поднесе против те одлуке, правни лекови се деле на самосталне и несамосталне. Самостални (посебни) правни лекови су

²⁹ М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 12.

³⁰ Изузетке представљају приговор против платног налога и жалба против пресуде којом се физичком лицу налаже исплата потраживања чија главница не прелази износ од 300 евра у динарској противвредности по средњем курсу Народне банке Србије на дан доношења одлуке, односно жалба против пресуде којом се предузетнику или правном лицу налаже исплата потраживања чија главница не прелази износ од 1000 евра у динарској противвредности по средњем курсу Народне банке Србије на дан доношења одлуке, јер ове одлуке не одлажу извршење. Такође, уколико се у пресуди налаже само накнада трошкова поступка у висини која не прелази поменуте износе, жалба против решења о накнади трошкова поступка не одлаже извршење. Чл. 368 ЗПП-а.

³¹ Б. Познић, В. Ракић-Водинелић, *op.cit.*, 470.

они којима се директно напада одлука на коју је правни лек усмерен. Несамостални (везани) правни лекови су они који су формално условљени тиме што се могу поднети само заједно са самосталним правним леком, против неке наредне, коначне одлуке, уз коју се могу везати. То значи да се везаним правним леком побија одлука (решење) садржана у одлуци која се побија посебним правним леком (пресуда). Обзиром да се не могу поднети одмах и непосредно након доношења спорне одлуке, за њих је карактеристична неизвесност у погледу времена и могућности коришћења.³² У парничном поступку, све врсте пресуда се могу побијати самостално жалбом, док када су у питању решења разликујемо три врсте: решења која се могу побијати самосталном жалбом против решења, решења која се могу побијати везаном жалбом против пресуде и решења против којих жалба није допуштена. Одлука о трошковима поступка, садржана у изреци пресуде има карактер решења, па се може се побијати самосталном жалбом против решења или везаном жалбом против пресуде.

У упоредноправној теорији, поред наведених, срећу се и друге класификације правних лекова које у националном контексту имају доктринарни, али не и практични значај. Тако, према критеријуму могућности побијања и обима преиспитивања³³, правни лекови могу бити ограничени и потпуни. Ограничени правни лекови су правило, јер су законом предвиђена ограничења у погледу обима и разлога побијања, могућности истицања мериторних захтева, нових чињеница, доказа и приговора, одлука које се могу побијати правним леком, времена побијања и лица овлашћених на подношење правног лека. Оваква ограничења мотивисана су правно-политичким разлозима. Потпуни правни лек, схваћен као инструмент апсолутног овлашћења да се неограничено преиспитују одлуке, нигде није прихваћен у основној форми, али се у сегменту разлога за изјављивање потпуним правним леком сматра онај којим се одлука може побијати због законских разлога без ограничења (због битних повреда одредаба парничног поступка, погрешне примене материјалног права и погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања).³⁴ Према критеријуму предлога изреке другостепене одлуке која је садржана у поднеску којим се правни лек изјављује, разликују се укидни (касаторни) и преиначујући (реформацијски) правни лекови. С обзиром на нормативна решења српског права, према којима предлог у погледу садржине другостепене одлуке није обавезујући за суд који одлучује у поступку по правном леку³⁵, ова подела нема практични значај. У нашем праву, подела на

³² М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 12.

³³ *Ibid.*, 13.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Нпр. када је у питању одлучивање по жалби: „Другостепени суд није везан предлогом из жалбе како треба да одлучи.“ чл. 387, ст. 4 ЗПП-а.

укидна и преиначујућа овлашћења везују се за делатност другостепеног суда.³⁶ Према критеријуму могућности да се један правни лек, у оквиру текућег рока за његово подношење, поднесе једном или више пута сукцесивно, правни лекови се деле на једнократне и виšekратне. У српском праву правни лекови нису законом одређени као једнократни или виšekратни. Анализом законских решења и мишљења теорије могла би се дати предност ставу да право на правни лек допушта могућност његовог сукцесивног подношења у предвиђеном року, што се тумачи као његова благовремена допуна.³⁷ На крају, у неким правним системима правни лекови би се могли класификовати на оне који су допуштени у одређеном року против одлука које се увек достављају странкама и другим учесницима у писаном облику уз образложење, и правне лекове које је потребно претходно најавити, а за које је карактеристично да је потребно изразити намеру побијања одређене одлуке одмах на рочишту на коме је јавно објављена, јер ће у супротном одлука бити писмено достављена без образложења и без рока за њено побијање.³⁸

IV ПРОЦЕСНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ИЗЈАВЉИВАЊЕ ПРАВНИХ ЛЕКОВА

Могућност подношења правних лекова, али и обавеза суда да о захтеву садржаном у правном леку мериторно одлучи, условљене су предвиђеним процесним претпоставкама које се тичу допуштености и мериторним претпоставкама које се тичу основаности правних лекова, односно захтева и предлога који су у њима садржани. Анализом ових претпоставки заокружује се анализа правне природе правних лекова преко њихових карактеристика.

За допуштеност правног лека, потребно је да буду испуњене опште и посебне процесне претпоставке које испитује првостепени суд коме се правни лек подноси, али и другостепени суд коме се правни лек прослеђује, а који на њих морају да пазе по службеној дужности. Те опште, али и за сваки правни лек специфичне претпоставке, тичу се подобности правног лека уопште (тј. могућности да се одређени правни лек може изјавити против одлуке одређене врсте), форме и садржине поднеска којим се правни лек изјављује (тј. уредност правног лека), благовремености (тј. изјављивања правног лека у одређеном року), процесне легитимације (овлашћења) и постојања правног интереса парничног субјекта за изјављивање правног лека.

³⁶ Вид. чл. 387, 415-417 ЗПП-а.

³⁷ Пропуштање странке да се у првом жалбеном поднеску позове на све жалбене разлоге, односно не изјави да побија пресуду у целини, не повлачи истовремено дејство фикције о делимичном одрицању странке од права на правни лек у погледу обима и разлога побијања. Како је одрицање (па и делимично) од права на жалбу неопозива парнична радња, тако она мора бити предузета експлицитно. Вид. чл. 369 ЗПП-а.

³⁸ Уп. М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 15-16.

Уређујући форму и садржину жалбе, законодавац, у циљу демократичности процесног система који као основну идеју налаже приступачну и делотворну правну заштиту свима³⁹, своја решења базира на минималним захтевима који морају бити испуњени да би био испуњен услов уредности и потпуности правног лека. Тако, поред општих елемената које је неопходно да садржи сваки поднесак⁴⁰, правни лек треба да садржи и специфичне елементе⁴¹: означавање одлуке коју странка побија, изјаву из које се види обим побијања, истакнуте разлоге побијања са листе предвиђених и потпис подносиоца. Законом је прописан пожељан садржај правног лека, при чему недостатак елемената који се тичу обима и разлога побијања не исходује аутоматски одбацивање правног лека као недопуштеног услед непотпуности и неуредности, већ, уколико су испуњене остале процесне претпоставке које се тичу допуштености, другостепени суд мериторно одлучује о захтеву садржаном у правном леку испитујући разлоге на које према закону пази по службеној дужности и у обиму према делу у коме странка која се жали није успела у спору, односно у целости уколико се жале обе странке.

Законом су такође предвиђени рокови за изјављивање сваког правног лека. Ти рокови су истакнути у образложењу одлуке која се доставља странкама и другим лицима која могу изјавити правни лек, што се везује за процесну претпоставку благовремености, односно за карактеристику преклузивности правних лекова. Изјављивање правног лека након протекла предвиђеног рока доводи до доношења решења о одбацивању правног лека.

Што се тиче процесне легитимације за изјављивање правног лека, то могу бити странке у парничном поступку, али и друга лица: универзални сукцесори, обични умешачи уколико то није у супротности са парничним радњама странке на чијој страни су се умешали, умешачи са положајем јединственог супарничара независно од воље странке на чијој страни су се умешали, умешачи *sui generis* у општем интересу, законски заступници и пуномоћници странака уколико је то у границама њихових овлашћења предвиђених законом или вољом заступаног лица. У инцидентним поступцима (ткзв. узгредним поступцима који се воде као парница у парници) процесну легитимацију за изјављивање правног лека имају лица која су функционалне странке у том поступку.

Уз овлашћење за изјављивање правног лека, везује се и правни интерес као начелно позитивна процесна претпоставка допуштености правног лека. Законом о парничном поступку, у оквиру одредаба којима се уређује питање допуштености у ужем смислу (законски термин је дозвољеност) жалбе против пресуде⁴², жалбе против решења⁴³ и ревизије⁴⁴, прописано је да су ови правни

³⁹ *Ibid.*, 663.

⁴⁰ Вид. чл. 98 ЗПП-а.

⁴¹ Вид. чл. 370 ЗПП-а.

⁴² Чл. 378 ЗПП-а.

лекови недозвољени уколико лице које је изјавило неки од њих нема правни интерес за предузимање ове парничне радње. Институту правног интереса посредно је потврђен значај процесне претпоставке и законским одредбама којима су предвиђена овлашћења и границе испитивања првостепене пресуде која се побија правним леком.⁴⁵ Међутим, у Закону о парничном поступку садржане су и одредбе које овом институту дају значај мериторне претпоставке за основаност правног лека. Тако, одредбама којима су таксативно предвиђени разлози за понављање поступка, правни интерес као конститутивни елемент разлога за изјављивање овог правног лека посредно је одређен као очекивање да се донесе повољнија одлука услед дозвољене употребе нових чињеница и доказа⁴⁶, као и одређених повољних одлука редовних судова⁴⁷, Уставног суда⁴⁸ и Европског суда за људска права⁴⁹. Према томе, правни интерес за изјављивање правног лека има оно овлашћено, тј. процесно легитимисано лице чија се специфична правнозаштитна потреба ослања на могућност доношења повољније одлуке.⁵⁰ Постојање правног интереса суд оцењује тако што упоређује тужбени захтев са изреком пресуде, па он постоји у случају када није

⁴³ Према чл. 402 ЗПП-а, у поступку по жалби против решења сходно се примењују одредбе ЗПП-а које се односе на жалбуу против пресуде, што важи и за питање допуштености жалбе.

⁴⁴ Чл. 410 ЗПП-а.

⁴⁵ У чл. 386, ст. 1 ЗПП-а предвиђено је да: „Другостепени суд испитује првостепену пресуду у оном делу у коме се побија жалбом, а ако се из жалбе не види у ком се делу пресуда побија, другостепени суд ће да закључи да се пресуда побија у делу у коме странка није успела у парници.“ Уп. М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 52.

⁴⁶ „Поступак који је одлуком суда правноснажно окончан може да се по предлогу странке понови (...) ако странка сазна за нове чињенице или нађе или стекне могућност да употреби нове доказе на основу којих је за странку могла да буде донета повољнија одлука да су те чињенице или докази били употребљени у ранијем поступку“. Чл. 426, ст. 1, тач. 10 ЗПП-а.

⁴⁷ „Поступак који је одлуком суда правноснажно окончан може да се по предлогу странке понови“ ако „странка стекне могућност да употреби правноснажну одлуку суда која је раније међу истим странкама донета о истом захтеву“, или „се одлука суда заснива на другој одлуци суда или на одлуци неког другог органа, а та одлука буде правноснажно преиначена, укинута, односно поништена“ или „је накнадно пред надлежним органом на другачији начин правноснажно, односно коначно решено претходно питање на коме је судска одлука заснована“. Чл. 426, ст. 1, тач. 7-9 ЗПП-а.

⁴⁸ Такође, поступак се може поновити уколико „је Уставни суд, у поступку по уставној жалби, утврдио повреду или ускраћивање људског или мањинског права и слободе зајемчене Уставом у парничном поступку, а то је могло да буде од утицаја на доношење повољније одлуке. Чл. 426, ст. 1, тач. 11 ЗПП-а.

⁴⁹ На крају, поступак се може поновити уколико „странка стекне могућност да употреби одлуку Европског суда за људска права којом је утврђена повреда људског права, а то је могло да буде од утицаја на доношење повољније одлуке“. Чл. 426, ст. 1, тач. 12 ЗПП-а.

⁵⁰ М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 52-53.

усвојен тужбени захтев странке у целини, због чега странка сматра да је одлука изречена на њену штету.⁵¹ И док се питање правног интереса испитује у субјективном контексту преко положаја странке, обичног и супарничарског умешача, за улогу јавног тужиоца као умешача *sui generis*, односно странке по дужности у поступку поводом захтева за преиспитивање правноснажне пресуде, везује се питање правног интереса као општег, предвиђеног правним стандардом „повреде закона на штету јавног интереса“.⁵² Коначно, законским решењима, којима је регулисана посебна (ванредна) ревизија, односно ревизија по допуштењу, одређена је специфична веза између појединачног и јавног интереса. Наиме, поступак по ванредној ревизији је специфичан првенствено због изузетне могућности да се иницира ревизијом која би иначе била недозвољена поводом другостепене одлуке која се побија, али и дела разлога побијања. Сходно правилима којима је нормирана редовна ревизија, ако је ревизија *prima facie* недозвољена, странка очигледно не би могла очекивати за себе повољнију одлуку њеним изјављивањем, јер би таква ревизија по редовном току ствари била одбачена одлуком првостепеног суда. У том смислу тежња за остваривањем појединачног интереса странке која је изјављује не задовољава у потпуности услове за покретање поступка по ванредној ревизији.⁵³ Посебност поступка по ванредној ревизији огледа се управо у искључивом овлашћењу Врховног касационог суда, да дозвољеност ове ревизије везује за оцену постојања јавног интереса, па тако „правна питања од општег интереса или правна питања у интересу равноправности грађана, ради уједначавања судске праксе, као и ако је потребно ново тумачење права“⁵⁴ оправдавају могућност преиспитивања законитости и правилности коначне одлуке.

Питање правног интереса⁵⁵ за изјављивање правног лека представља значајно и комплексно питање, с обзиром на мешовиту природу, чија својства дају основа за његово испитивање као процесне, али и мериторне претпоставке за допуштеност и основаност правног лека. Продубљену анализу употпуњује и праћење положаја умешача у парничном поступку у фазама поступка иницираним изјављивањем редовног и ванредног правног лека.

⁵¹ Г. Станковић, *op.cit.*, 506.

⁵² Чл. 421, ст. 2 ЗПП-а.

⁵³ М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 53.

⁵⁴ Чл. 404, ст. 1 ЗПП-а.

⁵⁵ О сложености природе правног интереса уопште, опширније вид. у: Н. Опатић, *Правни интерес у грађанском парничном поступку*, Загреб, 2002, 3, 8-10, доступно на: <http://www.pravnadatoteka.hr/pdf/Pravni%20interes%20u%20gradjanskom%20parnicnom%20postupku.pdf>, посећено 10. 03. 2019. године.

V ПРОЦЕСНОПРАВНИ ПОЛОЖАЈ УМЕШАЧА У ПОСТУПКУ ПО ПРАВНИМ ЛЕКОВИМА

Специфичности процесноправног положаја умешача у парничном поступку, у зависности од врсте мешања, везане су за његову улогу помагача и контролора странке на чијој страни се меша, односно улогу јединственог супарничара са странком којој се придружује. Природа односа између умешача и странке, као и природа интереса који се у парници штите, између осталог и установом мешања, одређују процесноправни положај умешача који није јединствен.⁵⁶ Умешач је процесни субјект који после странака има најзначајнију процесноправну улогу у парничном поступку⁵⁷, иако је његов положај по природи несамосталан и променљив. Сходно својој улози и правном интересу за мешање, умешач има специфична процесна овлашћења у парничном поступку. Његов процесноправни положај у фазама поступка иницираним подношењем правних лекова одређен је првенствено према временском моменту мешања, а онда и објективно, како у погледу могућности да у одређеним роковима предузима парничне радње, тако и у смислу дејства тих радњи на ток поступка. С обзиром на дејство пресуде према умешачу, али сходно томе и на значај радњи умешача⁵⁸, разликују се обични (зависни) и супарничарски (самостални) умешач, при чему Закон о парничном поступку посебним одредбама регулише положај јавног тужиоца као умешача *sui generis*.

Према законској дефиницији обичног умешача: „лице које има правни интерес да у парници која тече међу другим лицима једна од странака успе, може да се придружи овој страници“.⁵⁹ Његов процесноправни положај најпре је временски одређен предвиђеним интервалом за мешање, па тако „умешач може да ступи у парницу у току целог поступка све до правноснажности одлуке о тужбеном захтеву, као и у току поступка настављеног изјављивањем ванредног правног лека.“⁶⁰, при чему он „мора да прихвати парницу у оном стању у каквом се налази у тренутку када се умеша у парницу“. Даље, његове процесноправне могућности објективно су одређене законом признатим

⁵⁶ И. Турчић, *Положај и улога обичног умешача у парници*, Правник 45(90)/2011, 105.

⁵⁷ Умешачу, као процесном субјекту, припада делеко већи круг овлашћења него другим трећим лицима (нпр. заступника, сведока, вештака...) која учествују у парничном поступку. Вид. В. Ракић, *Поређење положаја оштећеног у кривичном и положаја умешача у парничном поступку*, *Анали Правног факултета у Београду*, 6/1997, 794. Његова улога подразумева да у поступку предузима парничне радње у своје име и у интересу странке, а ради заштите сопственог интереса повезаног са успехом странке. Уп. Г. Станковић, *Интервенцијско дејство правноснажне пресуде према умешачу*, у: *Савремене тенденције у развоју правних система држава у региону* (ур. Маријана Дукић-Мијатовић), Нови Сад, 2012, 314.

⁵⁸ Б. Познић, *op. cit.*, 512.

⁵⁹ Чл. 215, ст. 1 ЗПП-а.

⁶⁰ Чл. 215, ст. 2 ЗПП-а.

овлашћењима за подношење предлога и предузимање осталих парничних радњи у роковима који важе за странку којој се придружио.⁶¹ Посебно је нормирано овлашћење умешача да изјави ванредни правни лек уколико је ступио у парницу до правноснажности одлуке о тужбеном захтеву.⁶² Оваква законска решења захтевају неколико напомена када су питању карактеристике правних лекова у контексту положаја умешача.

Умешач је треће лице које добровољно ступа у текућу парницу, на сопствену иницијативу или након што га је странка обавестила о парници уз позив да јој се придружи.⁶³ Да би се треће лице умешало у туђу парницу потребно је да на рочишту или поднеском⁶⁴ дâ изјаву о ступању у парницу, при чему овај поднесак садржи захтев за мешање. Ова изјава и захтев могу се поднети истовремено са поднеском којим треће лице предузима прву парничну радњу у текућој парници коју је странка пропустила да предузме, односно поднеском којим предузима парничну радњу заједно са главном странком на чијој се страни меша.⁶⁵ Изјава о мешању, уколико је суд не одбаци као недопуштену има конститутивно дејство, па тако треће лице може да стекне статус умешача и без судске одлуке којом се мешање допушта.⁶⁶ Међутим, уколико суд из захтева за мешање, који би требало да садржи чињенице и доказе који указују на постојање правног интереса за мешање као мериторне претпоставке⁶⁷, утврди да правни интерес не постоји, он ће донети решење којим се учешће умешача одбија. Поред тога, и странке могу оспорити право умешачу да учествује у поступку због недостатка правног интереса, при чему ће суд о овом питању одлучити у инцидентном поступку и донети одлуку којом се умешачу одбија или дозвољава учешће.⁶⁸ Инцидентни (претходни)

⁶¹ Уп. чл. 217, ст. 1 ЗПП-а.

⁶² Чл. 217, ст. 2 ЗПП-а.

⁶³ О положају обичног умешача вид. у Ј. Чановић, *Специфичности правног положаја обичног умешача у парничном поступку*, Правни живот, 11/2018, 737.

⁶⁴ Чл. 215, ст. 3 ЗПП-а.

⁶⁵ Слично: И. Турчић, *op.cit.*, 109.

⁶⁶ Ј. Чановић, *op.cit.*, 746.

⁶⁷ У теорији процесног права је спорно да ли се уопштено правни интерес сматра процесном или мериторном претпоставком. Када говоре о правном интересу за подношење деклараторне тужбе, Б. Б. Познић, В. Ракић-Водинелић (*op.cit.*, 54, 303) истичу да он има „значај процесне претпоставке“. Међутим, када је реч о правном интересу за мешање, већински је став теорије да он представља мериторну претпоставку. Уп. Г. Станковић, *op.cit.*, 173; Б. Познић, *op.cit.*, 516; L. Ude, *Civilno procesno pravo*, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 2002, 107, 116; М. Дика, *Грађанско парнично процесно право*, IV. књига, Странке, њихови заступници и трећи у парничном поступку, Загреб, 2008, 270; Jauernig/Hess, *Zivilprozessrecht*, 30. Auflage, München, 2011, 336-337.

⁶⁸ Уколико пријава мешања није конклузивна, а ниједна странка не оспорава мешање, суд може донети одлуку и без спровођења инцидентног поступка, односно без

поступак⁶⁹, у коме се одлучује о допуштености и основаности мешања као о главном питању, представља својеврсну парницу у парници у којој умешач има улогу странке. Обзиром да умешач од давања изјаве о мешању, односно пријаве учешћа може да предузима парничне радње, од одлуке у овом претходном поступку зависи дејство предузетих умешачевих радњи у текућој парници која се води између оригиналних странака.⁷⁰ Свакако, до правноснажности решења којим се учешће умешача одбија, „умешач може да учествује у поступку и његове парничне радње не могу да се искључе.“⁷¹ Све ово примењује се и када је у питању положај умешача у поступку по правним лековима.

Законом је одређено да „против одлуке суда којом се дозвољава учешће умешача није дозвољена посебна жалба“, што имплицира да је могуће да странка која је била учесник инцидентног поступка, тј. која се мешању противила може изјавити везану жалбу, односно одлуку побијати жалбом против коначне одлуке. У нашој теорији и пракси до сада није разматрано значајно питање да ли један умешач има право да оспорава учешће другом умешачу на истој или супротној странаčkoј позицији. Како Закон о парничном поступку, право да оспори мешање даје странци, доследно језичко тумачење законског текста наводи нас на закључак да је само странка овлашћена да поднесе захтев за одбацивање или одбијање мешања⁷², односно да обе странке могу бити учесници инцидентног поступка у коме се одлучује о учешћу умешача. Уколико би се овој одредби приписало другачије тумачење и дозволило умешачу који је први ступио у парницу да оспори мешање другом умешачу који је касније ступио у парницу, спор умешача о њиховим правним интересима у оквиру инцидентног поступка увео би стране интересе у главни поступак и тиме га неоправдано одложио и финансијски значајно оптеретио.⁷³

расправљања., М. Дика, *Странке, њихови заступници и трећи у парничном поступку*, *op.cit.*, 273.

⁶⁹ Б. Познић, *op.cit.*, 516 пише о „инцидентном спору“, док М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 51, пише о „инциденталном поступку“. У немачкој и аустријској доктрини наилазимо и на термин који се преводи и као инцидентни или интермедијални поступак (који суштински представља претходни поступак, међупоступак, односно парницу у парници). Вид. члан 18 Österreichische Zivilprozessordnung (у даљем тексту: аустријски ZPO); Deixler-Hüber, A., *Der Nebenintervenient-ein prozessuales Chamäleon?*, *Zak*, 2009/81, 46, доступно на сајту: https://lesen.lexisnexis.at/der-nebenintervenient-ein-prozessuales-chamaeleon/artikel/zak/2009/3/Zak_2009_03_065.html

⁷⁰ О зависном дејству умешачевих радњи вид. у Ј. Чановић, *op.cit.*, 749-751.

⁷¹ Чл. 216, ст. 2 ЗПП-а.

⁷² Уп. Чл. 216, ст. 1 ЗПП-а и чл. 18, ст. 2 аустријског ZPO-а.

⁷³ О овом питању изјаснила се и пракса аустријских судова. Врховни суд Аустрије (Der Oberste Gerichtshof, у даљем тексту: OGH) заузео је став да обични (тј. споредни) умешач не може да поднесе захтев за одбијање мешања другог умешача, нити може да уложи жалбу против решења којим му се дозвољава учешће. На то су легитимисане

Како се у инцидентном поступку, који има природу међупоступка, обрађују спорне релевантне чињенице и по потреби изводе докази, чини се недвосмисленим да његови учесници могу бити само странка која оспорава мешање и претендовани умешач.

С обзиром на моменат давања изјаве о ступању у парницу, поставља се питање надлежности за испитивање допуштености и основаности мешања. Из анализе теорије процесног права, која се није детаљније бавила овим питањем, издваја се мишљење да се поднесак, који садржи изјаву о ступању у парницу и захтев за мешање, подноси увек првостепеном суду независно од стадијума у коме се поступак налази⁷⁴, при чему се не прецизира који суд је надлежан да одлучује о мешању. Чини се да пракса стоји на становишту да о мешању увек одлучује првостепени суд.⁷⁵ И док овакав став следи логику мешања у првостепеном поступку, поводом мешања у поступку по правним лековима, чини нам се, да је потребно је донекле га релативизирати. Наиме, редовни и ванредни правни лекови изјављују се поднесцима преко првостепеног суда који је надлежан да испита њихову допуштеност (благовременост, потпуност и дозвољеност)⁷⁶, што би аналогно важило и за поднесак којим се истовремено изјављује правни лек и пријављује мешање. Међутим, из разлога процесне

само иницијалне странке. Вид. одлуку OGH 2. 9. 2008, 8 OB 100/08a, правна база *Zivilrecht Aktuell*, доступна на: https://lesen.lexisnexis.at/_/kein-antragsrecht-des-nebenintervenienten-auf-zurueckweisung-ein/artikel/zak/2009/3/Zak_2009_03_081.html.

Како обични умешач нема право да покреће поступке, већ то право има странка уз коју ступа у парницу, тако у случају да се странка сложила са ступањем новог обичног умешача, односно мешању није противила, умешач који је раније ступио нема право да тражи одбијање његовог учешћа. У супротном, умешач би имао положај јединственог супарничара. Уп. Deixler-Hüber, A., *op.cit.*, 47. У домаћој објављеној судској пракси нисмо пронашли став на ову тему. Међутим, наишли смо на став судске праксе поводом другог узгредног поступка који се води унутар започете парнице, а који нас наводи на аналогно тумачење проблема овлашћења умешача да покреће адхезионе и инцидентне поступке. Тако: „Обзиром да умешач нема својство странке, него учесника у парничном поступку, нема ни легитимацију да поднесе предлог за одређивање привремене мере.“ Решење Привредног апелационог суда, Пж 6076/2015(2) од 7.10.2015. године, правна база *Paragraf Lex*.

⁷⁴ Г. Станковић, *op.cit.*, 173; Б. Познић, *op.cit.*, 51; И. Турчић, *op.cit.*, 110.

⁷⁵ „Ако лице које није странка у парничном поступку изјави жалбу на пресуду првостепеног суда истичући да има правног интереса за учешће у парници, тада је првостепени суд дужан да утврди да ли постоје услови за учешће тог лица у својству умешача на страни туженог, а потом да одлучи о дозвољености његове жалбе.“ Из Решења Вишег суда у Чачку, Гж. 144/13 од 20. 3. 2013. године, правна база ИНГ-ПРО. „Када је умешач изјавио да ступа у парницу по завршетку главне расправе, у жалбеном поступку, одлуку о томе да ли постоји интерес умешача да учествује у спору доноси првостепени суд, а не другостепени.“ Из Решења Округног суда у Ваљеву, Гж. 1640/04 од 20. 12. 2004. године, правна база ИНГ-ПРО.

⁷⁶ Вид. фусноту 22.

економије, било би сврсисходно да, уколико се списи предмета услед већ изјављене жалбе налазе пред већем апелационог суда, односно услед већ изјављене ревизије пред већем Врховног касационог суда, ови судови одлуче о основаности мешања.⁷⁷ Уколико би првостепени суд у стадијуму поступка по редовном или ванредном правном леку, тражио повраћај списка ради одлучивања о основаности мешања, па након тога списе вратио суду који одлучује о правном леку, дошло би до непотребног одуговлачења поступка.⁷⁸ Узимајући у обзир наведене разлоге, сматрамо да би, по узору на немачко право, требало предвидети *de lege ferenda* да се мешање пријављује поступајућем суду (првостепеном или суду правног лека), односно да о мешању одлучује суд код кога се списи предмета налазе у тренутку давања изјаве о мешању.

Против решења првостепеног суда којим се одбацује изјава о мешању, односно против решења којим се одбија учешће умешача, дозвољена је посебна жалба јер Законом није изричито искључена.⁷⁹ Правни интерес за жалбу против ових одлука имало би, свакако, треће лице коме је ускраћено мешање, али и странка на чијој страни је ускраћено мешање, иако није била учесник инцидентног поступка, како због ускраћене „помоћи“ тако и због немогућности накнадног истицања интервенцијског дејства пресуде у каснијој парници.⁸⁰ Како је треће лице (претендовани умешач) функционално самостална странка у поступку у коме се одлучује о мешању као о главном питању, оно може изјавити жалбу на решење и када се странка свог права на жалбу одрекла или од изјављене жалбе одустала.⁸¹ Обзиром да треће лице до правноснажности решења којим се одбија његово учешће има положај умешача, уколико жалбу само изјави странка на чијој страни се меша, то не значи да он опозива своју изјаву о учешћу, већ је могуће да не изјављује жалбу јер се слаже са разлозима жалбе странке и не жели да проузрокује додатне трошкове.⁸² Уколико би о мешању одлучио другостепени суд, ситуација би била другачија јер против

⁷⁷ У чл. 70 Deutsche Zivilprozessordnung, (у даљем тексту: немачки ZPO) прописано је да се мешање пријављује првостепеном, односно суду правног лека (другостепеном и ревизијском суду), у зависности од тренутка мешања. Овакво решење омогућује да о мешању одлучује поступајући суд у тренутку пријаве мешања, тј. суд код кога се списи предмета налазе. По узору на немачко право могло би се, из разлога целисходности, *de lege ferenda* уредити вођење инцидентног поступка о мешању пред жалбеним инстанцама.

⁷⁸ У случају када треће лице пријављује учешће након правноснажности одлуке о тужбеном захтеву у поступку по ванредном правном леку, било би нецелисходно да ревизијски суд чека одлуку првостепеног суда о дозвољености мешања како би одлучивао о ревизији коју је изјавило овлашћено лице. И. Турчић, *op.cit.*, 133.

⁷⁹ Чл. 399, ст. 1 ЗПП-а.

⁸⁰ М. Дика, *Странке, њихови заступници и трећи у парничном поступку*, *op.cit.*, 275.

⁸¹ Б. Познић, *op.cit.*, 516.

⁸² *Ibid.*

решења другостепеног суда није дозвољена жалба, а ревизијом се могу изузетно побијати само решења другостепеног суда којима се поступак правноснажно окончава.⁸³

Што се тиче овлашћења обичног умешача за изјављивање правих лекова у главном поступку (парници која тече између иницијалних странака), његове могућности су условљене временом ступања у парницу и држањем главне странке (на чијој страни се меша). Уколико је умешач ступио у парницу до доношења првостепене одлуке, овлашћен је да изјави жалбу против те одлуке којом се решава спор. Право на учешће умешача у поступку као суштински елемент укључује и право на информисаност, односно право да му се доставе одлуке како би се непосредно упознао са њиховом садржином.⁸⁴ Из Закона несумњиво следи да умешач може изјавити жалбу у року предвиђеном за странку на чијој страни се меша.⁸⁵ Дефицит законске регулативе која не предвиђа посебан рок умешача за жалбу од тренутка достављања одлуке њему, може отворити простора за повреду права на правично суђење.⁸⁶ Из перспективе члана 6 Европске конвенције, сходно његовом правном положају и улози у парничном поступку, потребно је умешачу обезбедити могућност да користи предвиђена овлашћења првенствено путем уредног достављања.⁸⁷

Парничне радње умешача, па тиме и изјављени правни лекови, имају за странку којој се придружио правно дејство ако нису у супротности са њеним радњама.⁸⁸ У теорији процесног права већинско становиште је да жалба умешача производи дејство и спречава/одлаже правноснажност одлуке која се побија иако помогнута странка не побија првостепену одлуку. Пропуштању странке да изјави жалбу не даје се значење радње супротне садржине, већ одрицање од права на жалбу и одустанак од изјављене жалбе морају бити изричити. Обзиром да дејство умешачевих радњи зависи од држања помогнуте странке, као и да се жалбени поднесак умешача доставља и странци којој се придружио, има мишљења⁸⁹ да иницијално не би требало негирати дејство одређеним начелно повољним и опозивим радњама умешача, јер је странка

⁸³ Чл. 420, ст. 1 ЗПП-а.

⁸⁴ Б. Познић, *op.cit.*, 520. Deixler-Hüber, A., *op.cit.*, 47.

⁸⁵ Овакво тумачење потврдила је и судска пракса: „ Умешач је овлашћен да изјави жалбу против пресуде у року у коме то може изјавити странка којој се придружио, што подразумева да законски рок за изјављивање жалбе умешачу почиње тећи од достављања отправка пресуде странци.“. Пресуда Привредног апелационог суда, Пж 915/2015(1) од 30.7.2015. године, правна база *Paragraf Lex*.

⁸⁶ Deixler-Hübner, A., *Die Nebenintervention im Zivilprozeß*, Wien, 1993, 199.

⁸⁷ Битну повреду одредаба парничног поступка представља како пропуштање првостепеног суда да достави одлуку умешачу, тако и поступање другостепеног суда који одлучује о жалби против пресуде која није достављена умешачу, јер се у оба случаја ускраћује умешачу право на жалбу. Уп. Б. Познић, *op.cit.*, 520.

⁸⁸ Чл. 217, ст. 4 ЗПП-а.

⁸⁹ Уп. А. Deixler-Hübner (3/2009), *op.cit.*, 47.

свакако у могућности да накнадно изричито или конклюдентно лиши дејства парничне радње умешача које јој нису по вољи. Значајно је истаћи и питање могућности умешача да одустане од изјављене жалбе, у случају када странка није изјавила жалбу. Ако поводом жалбе умешача у овом случају настаје ситуација као да је жалбу изјавила сама странка, спорно је да ли умешач накнадном радњом одустанка од правног лека може странку да доведе у неповољну ситуацију.⁹⁰

Умешач може поднеском изјавити жалбу и истовремено пријавити учешће давањем изјаве о ступању у парницу и истицањем захтева за мешање. Уколико је поднесак поднет у року за жалбу који важи за странку уз коју ступа у парницу, жалба се може сматрати благовременом. У прилог оваквом тумачењу истиче се да треће лице положај умешача стиче тренутком давања изјаве у ступању у парницу, при чему одмах може предузимати парничне радње које се не могу искључити све до правноснажности решења којим се његово учешће одбија. Међутим, може се проблематизовати питање дејства предузетих умешачевих радњи поводом одлуке којом се његово учешће правноснажно одбија. Иако је основано мишљење да не могу имати дејство парничне радње трећег лица за које је утврђено да није имало право да учествује у парници⁹¹, не сме се пренебрегнути *ratio* уређења института мешања - заједничко деловање са странком у парници, на њеној страни и у њеном интересу. Како је у овом случају жалба трећег лица, које је изгубило положај умешача, парнична радња повољна за помогнуту странку, сматрамо да би странка трпела штету уколико би жалба изгубила дејство *ex tunc*. Чини нам се оправдано мишљење да парнична радња може одржати дејство ако је странка ту радњу прихватила као своју⁹², односно ако се са њом изричито или прећутно сагласила пре правноснажности одлуке о одбијању мешања.⁹³ Што се тиче временске дискрепанце између одлуке о допуштености и основаности мешања са једне стране и одлуке о изјављеном правном леку са друге стране, ово питање тиче се компетенције за одлучивање поводом евентуалног спора о учешћу умешача (инцидентног поступка). Ако би се *de lege ferenda* усвојио предлог према коме је за његово решавање надлежан апелациони суд, тај суд би требало то да учини у оквиру жалбеног поступка, одмах по пријему списка предмета. С обзиром на тренутну ситуацију, односно да је пракса заузела став да је то у надлежности првостепеног суда, уколико се у будућности остане при овом ставу, требало би *de lege ferenda* предвидети застој поступка по правном леку⁹⁴,

⁹⁰ Б. Познић, *op.cit.*, 520.

⁹¹ *Ibid.*, 517.

⁹² С. Трива, М. Дика, *op.cit.*, 453. Аутори као изузетак наводе и радње умешача које су предузете пре наступања чињеница које су основ за доношење решења о одбијању мешања.

⁹³ Б. Познић, *op.cit.*, 517.

⁹⁴ При чему није потребан застој поступка по правном леку уколико је *prima facie* уочен процесни недостатак који доводи до одбацивања жалбе као неблагоприятне, непотпуне

који се у првој фази одвија пред првостепеним судом, до доношења⁹⁵/правноснажности⁹⁶ одлуке тог суда о учешћу умешача у инцидентном поступку, који би сходно томе било пожељно спровести према начелу хитности.⁹⁷

Када је у питању поступак по ванредним правним лековима, Законом је предвиђено да умешач може ступити у парнични поступак и у току поступка „настављеног изјављивањем ванредног правног лека“⁹⁸, при чему је овлашћен да изјави ванредни правни лек само ако је „ступио у парницу до правноснажности одлуке о тужбеном захтеву“⁹⁹. Примена овакве одредбе може се пратити у три ситуације. У првој, треће лице може да пријави учешће и стекне статус умешача у фази поступка по ванредном правном леку који је изјавило овлашћено лице (странка, други обични умешач, умешач са положајем јединственог супарничара, јавни тужилац и други). У другој, треће лице које претендује да стекне положај умешача након правноснажности одлуке о предмету спора није овлашћено да изјави ванредни правни лек. Другим речима, нису допуштени ревизија и предлог за понављање поступка трећег лица које тек изјављивањем ванредног правног лека жели да ступи у поступак као обични умешач. Међутим, чини нам се да трећу ситуацију законодавац није узео у обзир приликом регулисања положаја умешача у поступку по ванредном правном леку, тако да би се поводом ње могла релатизовати анализирана одредба. Наиме, могуће је да умешач ступи у парнични поступак у фази која је ницирана нпр. предлогом за понављање поступка који је изјавило овлашћено лице (за изјављивање овог ванредног правног лека). Уколико се учешће умешача прихвати као допуштено и основано, по окончању поступка по предлогу за понављање, пред првостепеним или другостепеним судом, умешач би био овлашћен да у предвиђеном року изјави жалбу против нове првостепене одлуке, односно ревизију против нове другостепене одлуке, уколико би ови правни лекови били допуштени за странку на чијој страни се умешао.¹⁰⁰ За разлику од обичног умешача, умешач са положајем јединственог супарничара, обзиром да се дејство пресуде на њега непосредно односи, има шира процесна овлашћења у

или недозвољене, као и уколико се помогнута странка већ одрекла права на жалбу или одустала од већ изјављене жалбе.

⁹⁵ Уколико је одлука позитивна, односно ако суд репењем дозволи учешће умешача.

⁹⁶ Уколико је одлука негативна, односно ако суд решењем одбије учешће умешача.

⁹⁷ Првостепени суд може застати са поступком само када је то прописано законом (вид. чл. 227, ст. 1 ЗПП-а), што овде није случај.

⁹⁸ Чл. 215, ст 2 ЗПП-а.

⁹⁹ Чл. 217, ст 2 ЗПП -а.

¹⁰⁰ Уп. М. Дика, *Правни лијекови*, *op.cit.*, 50.

парници. Тако, он „има право да изјави правне лекове и у парници у којој није учествовао као умешач без своје кривице“¹⁰¹.

VI ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Право на правну заштиту, у најширем контексту схваћено као право на правосуђе у конкретном случају, генерише низ других права, односно јавноправних овлашћења и дужности за субјекте парничног поступка. Поводом права на правну заштиту настаје јавноправни однос између појединца и државе, из кога проистиче низ процесних овлашћења странака, али и дужност суда да у парничном поступку поступа према законом одређеним проценоправним и материјалноправним правилима. Параметар функционалности правосуђа огледа се управо у делатности суда да омогући правну једнакост тако што ће одговорити на правнозаштитну потребу појединца правилном и једнаком применом права у поступку суђења. Законом предвиђени процесни инструменти и сама структура парничног поступка, требало би да гарантују доношење правилних и законитих одлука у сваком појединачном случају. Међутим, како су субјективне и објективне околности, које могу осујетити остваривање правосудних задатака, бројне и само донекле предвидиве, потребно је омогућити адекватну контролу рада правосудних органа. Сходно томе, појединачни интереси странака, умешача и других лица на које се односе судске одлуке, али и општи јавни интерес, оправдавају коришћење процесних могућности које се тичу захтева за преиспитивање и евентуално укидање и преиначење одлука којима се непосредно угрожавају и повређују субјективна грађанска права, а тиме посредно и објективни правни поредак. У прилог томе говори и правна природа права на правну заштиту која несумњиво упућује на став да се правнозаштитна потреба правних субјеката не задовољава само правом на тужбу и поводом ње правом на првостепену судску одлуку, већ и правом на правни лек. Овакав концепт одговара захтевима правне сигурности, али и садржини самог права на правично суђење нормираног чланом 6 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

Правна природа права на правни лек, може се анализирати са два аспекта. Прво, као што смо истакли, право на правни лек произлази из општег контекста права на правну заштиту. Друго, право на правни лек представља људско процесно право, издигнуто на ниво јавноправног овлашћења и гарантовано највишим националним и међународним изворима права. Право на правни лек је одређено функционално и супстанцијално, кроз организациони принцип вишестепености суђења и преко института правних лекова. С обзиром на различите грешке и пропусте суда, странака и других процесних субјеката у

¹⁰¹ Чл. 219, ст. 2 ЗПП-а. Другим речима, умешач може иницирати поступак по ванредном правном леку и у парници у којој до наступања правноснажности одлуке о тужбеном захтеву није пријавио учешће, а то му се не може приписати у кривицу.

поступку, које могу утицати на доношење незаконите одлуке услед непримене или неправилне примене одређене материјалноправне или процесноправне норме, потребно је предвидети различита правне лекове, адекватне њиховој правнозаштитној функцији.

У српском парничном процесном праву, правна природа правних лекова, разлози правне сигурности и потреба да се правна заштита пружи у разумном року, условили су рационализацију система правних лекова путем вишеструких ограничења. Та ограничења тичу се њиховог броја, одлука које се могу побијати, рокова у којима се могу изјавити, круга лица овлашћених на њихово подношење, садржине, односно обима побијања као и разлога за изјављивање и др. Карактеристике правних лекова, као и претпоставке за њихово изјављивање, представљају основу за формулисање различитих критеријума према којима су извршене бројне класификације правних лекова, које имају практични и доктринарни значај. И док опште карактеристике правних лекова произлазе из њихове правне природе, Законом су нормиране посебне карактеристике сваког предвиђеног правног лека. Тако, Законом су предвиђене опште и посебне процесне претпоставке, за допуштеност појединог правног лека, али и мериторне претпоставке које се тичу основаности правног лека. Тиме се заокружује одређивање особености и домаћаја појединих правних лекова.

Анализу карактеристика правних лекова продубљује праћење процесноправног положаја умешача у поступку по правним лековима. У том контексту потребно је прво сагледати специфичности процесноправног положаја умешача уопште у парничном поступку. Природа односа између умешача и странке, природа интереса који се у парници штите, значај процесноправне улоге умешача и његова процесна овлашћења одређују његов правни положај, који је по природи несамосталан и променљив. Правни положај умешача уопште, па и у фазама поступка иницираним подношењем редовних и ванредних правних лекова одређен је временски, према моменту мешања, и објективно, у погледу могућности да предузима одређене радње и дејства тих радњи. У раду су истакнута одређена питања на која теорија и пракса нису дале одговор, односно поводом којих није заузет јединствен став. Тако, међу бројним питањима која се тичу специфичности инцидентног поступка у коме се одлучује о основаности и допуштености мешања, као спорно смо истакли питање овлашћења умешача да другом умешачу оспори мешање на истој или супротној страначкој позицији. Узимањем у обзир различитих аргумената, чини се да учесници инцидентног поступка у овом случају могу бити само странка која оспорава мешање и умешач, што указује на негативан одговор. Такође, анализирали смо овлашћења учесника инцидентног поступка да изјаве правне лекове поводом одлука донетих у том поступку. Као изузетно значајно, истакли смо питање надлежности суда за испитивање допуштености и основаности мешања, везано за различите ситуације у којима се може наћи умешач који тек у поступку по правним

лековима пријављује мешање. Из теорије процесног права издваја се већински став да се поднесак којим се пријављује мешање подноси увек првостепеном суду, независно од стадијума поступка (дакле, и у поступку по правним лековима), при чему је пракса у малом броју објављених одлука овај став допунила оценом да је тај суд надлежан и за одлучивање о мешању. У недостатку нормативног решења, анализирајући немачко право и разлоге *pro et contra* у контексту домаћег права, приклонили смо се ставу да би требало предвидети *de lege ferenda* да се мешање пријављује поступајућем суду (првостепеном или суду правног лека), односно да о мешању одлучује суд код кога се списи предмета налазе у тренутку давања изјаве о мешању. Поред тога, анализирали смо дејства умешачеве парничних радњи поводом изјављивања правних лекова. Тако, жалба умешача има суспензивно дејство иако помогнута странка не побија првостепену одлуку, с обзиром да је она начелно повољна и опозива парнична радња коју странка може накнадно изричито или конклюдентно да лиши дејства уколико јој није по вољи. У ситуацији у којој умешач поднеском изјављује жалбу и истовремено пријављује мешање, проблематизовали смо дејство жалбе поводом решења којим се учешће умешача правноснажно одбија. Уз то смо везали и претходно анализирано питање компетенције суда за одлучивање о допуштености и основаности мешања. С обзиром на тренутну ситуацију нормативе и праксе, односно да је пракса заузела став да је то у надлежности првостепеног суда, чини нам се да би у интересу умешача, али и помогнуте странке, требало *de lege ferenda* предвидети застој поступка по правном леку, који се у првој фази (по питању допуштености) одвија пред првостепеним судом, до доношења/правноснажности одлуке тог суда о учешћу умешача у инцидентном поступку, који би сходно томе било пожељно спровести према начелу хитности. Уколико суд одлучи о одбијању мешања, помогнута странка би могла да одржи дејство умешачеве жалбе у свом интересу, тако што би је прихватила као своју, пре правноснажности те одлуке. На крају, анализом домаћаја законске одредбе о овлашћењу умешача да изјави ванредни правни лек само ако се умешао до правноснажности одлуке о тужбеном захтеву, уочили смо ситуацију поводом које би се изузетно могло релативизовати овакво решење. Уколико би се умешачу дозволило ступање у парнични поступак након правноснажности пресуде, у фазу којом је поступак настављен изјављивањем ванредног правног лека (нпр. предлога за понављање поступка), умешач би сходно својим овлашћењима могао да изјави правни лек против нове одлуке донете у првом или другом степену. За разлику од обичног, умешач са положајем јединственог супарничара има знатно шире процесне могућности у поступку по правним лековима.

Jelena Čanović*

CHARACTERISTICS OF LEGAL REMEDIES ESPECIALLY IN CIVIL PROCEDURE AND THROUGH THE POSITION OF THE INTERVENER

Summary

In domestic civil procedural law, the legal nature of legal remedies, the reasons for legal security, as well as need for providing judicial protection within a reasonable time have led to rationalization of the legal remedy system through multiple restrictions. The paper highlights these restrictions regarding their number, contestable decisions, deadlines within which they can be declared, the circle of persons authorized to file them, the scope of rebuttal, reasons for filing, etc. The characteristics of legal remedies, as well as the assumptions for their declaration are analyzed in this paper, considering that these characteristics and assumption represent the basis for formulating different criteria according to which numerous classifications of legal remedies have been made, which also have practical and doctrinal importance. While the general characteristics of legal remedies derive from their legal nature, the Civil Procedure Act regulates the specific characteristics of each envisaged legal remedy. The analysis of the characteristics of remedies is deepened by monitoring the procedural position of the intervener in the stages of the procedure initiated with filing of regular and extraordinary remedies. In this context, certain controversial issues have been identified to which theory and practice have not answered, or on which they have not taken a unified position.

Keywords: *remedies, legal nature, characteristics, classification, procedural assumptions, legal position of the intervener.*

* Assistant, Faculty of Law, University of Kragujevac.